

פרק שישי

אחל פרק בא סימן / בעזרת המאכילנו מן / מאלפני מעשה אומן / בכל עת וזמן

דף מח

רבי מאיר אומר לא חולצת ולא מתיבמת' – רבי מאיר לטעמיה דאמר (לעיל לב ע"א) קטן וקטנה לא חולצים ולא מתיבמים (רמב"ן, רשב"א, ריטב"א, ר"ן).

'שדים נכוננו ושערך צימח' – השערות מרמזין על רדיפת המותרות, ודור דור ודורשיו צריכים להתנהג לאט לאט עם אנשי דורם, ואז נקראים 'חכמי דור', בבחינת שדים נכוננו כי הוא ר"ת 'שמאל דוחה ימין מקרבת', וזהו 'כיון ששדים נכוננו – בידוע ששערך צמח': רדפת אחרי מותרות עולם הזה, והוצרכו חכמי דורך להתנהג עמך בשמאל דוחה וימין מקרבת (חתם סופר).

(ע"ב) 'תניא נמי הכי א"ר אליעזר ברבי צדוק' – יש לדייק, דאין זה סוגיות הש"ס להביא על המשנה סיוע מן הברייתא, רק אם יש מימרות של אמוראים וכדו' – אז מביאים לו ראייה מן הברייתא, אך על המשנה לא שייך להביא ראייה מן הברייתא, דיהודה ועוד לקרא? וכיון שמן המשנה מוכח דסימן תחתון מהני – למה לי סיועא מן הברייתא? (ערוך לנר, מי נדה. וע"ש מה שתירצו).

דף מט

(ע"ב) 'כל הכשר לדון – כשר להעיד' – הקשו הראשונים, והרי אשה כשרה לדון, כמו שמצינו לגבי דבורה "והיא שופטה את ישראל בעת ההיא", ובכל זאת פסולה להעיד! ותירצו כמה תירוצים; א. כוונת המשנה רק על אנשים, כל איש שכשר לדון – כשר להעיד (תוס' בתי' א). ולירושלמי (יזמא פ"ו ה"א, סנהדרין פ"ג ה"ט, שבועות פ"ד ה"א) שפוסל להדיא גשים מלדון; ב. דבורה היתה דנה ע"פ הדיבור (תוס' בתי' ב, וכ"ה בתוס' יבמות מה ע"ב ד"ה מי [והרש"ש כאן הקשה ע"ז דלעבור על דברי תורה אינו מותר אלא לפי שעה ולמיגדר מילתא. ואולי תוס' כיוונו בתי' זה כאן וביבמות לתי' שכתבו בשבועות וגיטין ובבא קמא – עי' להלן, שהוא מדין 'קבלו עליהם'. אמנם בערוך לנר מבואר דבאמת דבורה היתה דנה את ישראל רק לפי שעה, ועי' להלן). ג. דבורה לא היתה דנה, אלא מלמדת דינים (תוס' בתי' ג, וכ"ה בתוס' יבמות שם וכן גיטין פה ע"ב ד"ה ולא וכן שבועות כט ע"ב ד"ה שבועות). ד. העם קיבל על עצמו את דבורה, ולכן כשרה כמו שאפשר לקבל על עצמם קרוב (ר"ן בשבועות, תוס' יו"ט, וכ"ה בתוס' שבועות שם [והוסיפו 'משום שהיתה נביאה'] וכן בתוס' גיטין שם ובבא קמא טו ע"א ד"ה אשר [ושם הוסיפו 'משום שכינה']).

הערוך לנר רמז את התירוצים הנ"ל בלשון הפסוק "ודבורה אשה נביאה אשת לפידות היא שופטה את ישראל בעת ההיא, והיא יושבת תחת תמר דבורה בין הרמה ובין בית אל בהר אפרים ויעלו אליה בני ישראל למשפט". "היא שופטה" – דוקא לה היה מותר לשפוט, ולא לאשה אחרת, ומדוע

– "אשה נביאה" משום שהיתה נביאה ודנה ע"פ הדיבור, כתי' ראשון דלעיל, ולכן הדגיש הפסוק "היא שופטה את ישראל בעת ההיא", דוקא בעת ההיא שהיה צורך שעה ולא היה שופט אחר. ומה גם – "ויעלו אליה בני ישראל למשפט", עלו אליה מעצמם ולא כפתם לדין, אלא הם קיבלו עליהם, וזהו התי' הנוסף דבכה"ג שרי. "והיא יושבת תחת תמר", כיון שהיו ישראל עולים אליה מעצמם למשפט, והיא לא היתה מזמנתם, – היתה צריכה לשבת דוקא תחת תומר – משום ייחוד כמש"כ הגמ', כי לא יכלה לתכנן שבעלה יהיה בדיוק בעיר ובדרך כלל לא היה בעיר שהרי דרשו חז"ל שהיתה מכינה לפידות ושולחת עם בעלה לביהמ"ק.

'כל הכשר לדון – כשר להעיד' – הקשו האחרונים והרי טריפה כשר דפסול מלדון דיני ממונות, משום דהוה עדות שאי אתה יכול להזימה (סנהדרין עח), ובכל זאת לא מצינו שפסלוהו מלדון, וכנראה שכשר לדון! ו"ל דפסול 'עדות שאי אתה יכול להזימה' הוא בעיקר בדיני נפשות, והמשנה מדברת בעיקר בדיני ממונות. א"נ יש לעיין שאולי טריפה אכן פסול לדון לפי כמה פוסקים (ערוך לנר, ועי' מים חיים, אוצר חיים).

דף נ

תוד"ה ורבי מאיר היא ... 'אוהב ושונא' – תוס' תירצו שלא שייך לכותבם לפי שבשאר בני אדם הם כשרים. והרמב"ם בפיהמ"ש כתב לפי שאהבה ושנאה משתנה בקלות, ובמהרה לא יצדק לומר בזה שכשר להעיד ופסול לדון. ובמהרי"ק (שורש כא) כתב שגם התוס' לא חולקים על סברא זו [ועי' מתן בסתר]. ועפ"ז י"ל מה שהקשו באחרונים למה לא אמרו לאתויי פחות מבן י"ח שכשר להעיד ואין כשר לדון, – כיון שהוא יחזור להכשרו, ואדרבה השינוי ודאי והוא יותר טוב מאוהב ושונא דאין השינוי ודאי (ערוך לנר).

'לאתויי בשר ודגים וביצים' – וקשה שהרי גם בשר חייב במעשר, דהיינו מעשר בהמה, ומסקנת הגמרא להלן (נא ע"א) שכוונת המשנה 'כל מין שחייב במעשר', ומין בשר הרי חייב (רשב"א, מאירי, רשב"ץ)! ולכן נראית גירסת רבינו חננאל שבמקום תיבת 'בשר' גורס 'חיה' [וחיה פטורה ממעשר (בכורות נד ע"ב)] (רשב"א [אמנם העיר המהדיר שם שבפי' ר"ה שבכתי' גם לא גורס 'ביצים' אלא במקום זה 'עופות']), או שיש רק למחוק תיבת 'בשר' (מאירי), או שיש לפרש תיבת 'בשר' שהכוונה לבשר חיה (ריטב"א). גם י"ל שמעשר בהמה אינו ניתן ללויים (רשב"ץ) אלא כולו לבעלים (ערוך לנר [ותמה על הרשב"ץ שהמציא שמעשר בהמה ניתן לכהנים, ולהדיא שנינו 'המעשר לכל אדם'] ואין בו דין טבל (תוס' יו"ט, תפארת ישראל), ואינו דומה לשאר גידולי קרקע.

'בשר דגים וביצים' – כאן בגמרא לא פורש מדוע באמת לא נוהג בהם מעשר, אבל הרמב"ם ור' עובדיה מברטנורא בפיהמ"ש כתבו לפי שאינם גדולי קרקע. ויש להקשות שגם בקר וצאן נחשבים בהרבה מקומות 'גדולי קרקע' [עי' עירובין כז ע"ב] (תוס' יו"ט). וי"ל שמצינו שנקראים 'גדולי קרקע' אבל לא 'גידולו מן הארץ' [עי' סוכה יא ע"ב] (ערוך לנר, משנה אחרונה). והתוס' יו"ט פי' שפטורים ממעשרות כיון שאינם דומים לדגן תירוש ויצהר [וע"ע משחת אהרן].